

Az európai integráció történelmi fejlődése

KÉSZÍTETTE: SZOVÁTI SZABOLCS

Tartalomjegyzék

1. Európa, mint fogalom	3
2. Az integráció folyamata	3
3. Az egység gondolata konkretizálódik	5
Sir Winston Churchill Zürichi beszéde (1946. Szeptember 19.)	6
Truman-doktrína (1947. Március) és a Marschall-terv (1948)	6
Gazdasági, politikai és katonai szeveződések Európában	7
Schuman-nyilatkozat (1950. Május 9.)	7
4. Körvonalazódik az EK	8
Az Európai Szén- és Acélközösség - Montánunió (1951. Április 18.)	8
Az Európai Gazdasági Közösség (EGK) és az Európai Atom Energia Közösség (Euratom)	8
„Európai nehézségek”	9
Az Európai Közösség kialakulása és bővülése	9
5. Az integráció továbbépülése	10
A Fehér könyv - White Paper (1985)	10
Az Egységes Európai Okmány - Single European Act (1987. Július 1)	10
Történelmi események „keleten”	11
A Maastrichti Európai Unió Szerződés	11
Újabb válság ?	12
6. A fejlődés távlatai	12
<u>Felhasznált irodalom</u>	13

1. Európa, mint fogalom

Európa fő jellegzetessége, hogy sokfélesége ellenére közös gyökerekre vezethető vissza. Mitikus eredete és a praktikus szükséglet nagyban hozzájárult ezeknek az ellentéteknek a legyőzéséhez. Így Európa több, mint egy földrajzi és éghajlati „keret”: sajátos társadalmi-gazdasági, történelmi alakulatok sora, kultúra és civilizáció, értékrend és magatartásforma is. Az európai tudat egy önálló életet él, saját történelme és kultúrája táplálja, mely mindig is közösnek számított az egyes államok számára. Éppen ezért nem csak nyugat, hanem kelet is ugyanúgy Európát képezi. A római Bizánc és az Oroszországi 3. Róma is szerves összetevője az európai gondolkodásnak. Így nem csoda, hogy e században újra előtérbe került az egységes Európa gondolata.

Kontinensünk arculatát tehát a kultúrában gazdagság és sokszínűség határozza meg, s e téren nincs, nem is lehet szükség uniformizálásra vagy akár a centralizációra. Az önmaguk identitását megőrző nemzeteknek azonban nyitottá kell válniuk egymás kultúrája iránt, mert csak így hozhatjuk létre azt az alapot, amelyre gazdaságilag, politikailag, szociálisan egységes Európa felépülhet. Ez az egység csak a sokféleség talaján bontakozhat ki.

Konrad Adenauer 1961-ben ezt a következőképpen fogalmazta meg: „Az egyesült Európa elérhetetlen cél marad, nem ölthet szilárd formát, ha nem sikerül mindazt, ami Európa népeit összeköti, fontosabbá tenni annál, ami szétválasztja őket.”

2. Az integráció folyamata

Az integráció egyszerre cél és folyamat jellegű, elérése hosszú, gyakran ellentmondásos, visszaesésekkel terhes folyamat. Az országok közötti gazdasági kapcsolatok szorosabbá válása elérhet egy olyan szintet, hogy - számos gazdasági, földrajzi és egyéb feltétel megléte, valamint az országok vezetőinek politikai szándéka esetén - indokolttá válik e kapcsolatok intézményes szabályozása. Aszerint, hogy a gazdaságok mekkora mértékben fonódnak össze a következő fokozatokat különböztethetjük meg:

1. Preferenciális (kedvezményes) övezet: ennek részesei kedvezményeket nyújtanak egymásnak, s ezzel megkönnyítik a partnerországból származó

árak bejutását a piacukra. Ez a kedvezmény korábban jellemzően kölcsönös volt. Például az Egyesült Királyság és volt gyarmatai alkottak ilyen övezetek. Az utóbbi két-három évtizedben inkább az egyoldalú preferenciák terjedtek el, és ez a megoldás a gazdasági segítségnyújtás egyik formájává vált. Az Európai Unió például egyre több fejlődő ország - elsősorban ipari - termékeit vámmentesen engedi be a saját piacaira.

2. Szabadkereskedelmi övezet: erről akkor beszélünk, ha két vagy több ország szerződést köt arról, hogy mindenféle ipari termékeiket kölcsönösen vámmentesen szállítják egymás piacaira, de a többi országgal szemben ki-kik a saját tetszése szerinti vámokat alkalmazhatja. Legismertebb példája ennek a formának az 1961-ben létrejött Európai Szabadkereskedelmi Társulás, közismert angol rövidítéssel az EFTA (European Free Trade Association).
3. Vámunió: e forma akkor jön létre, ha a benne részvevő országok nemcsak az egymás közti vámokat szüntetik meg, hanem közös vámokra is megállapítanak a kívülálló országokból származó árukra. A vámunió általában mezőgazdasági termékekre is vonatkozik. Ismert példái a Benelux vámunió (1948-tól), valamint - nagyjából történetének első tíz évében - az Európai Gazdasági Közösség.
4. Közös piac: mely a vámuniónál annyival többet jelent, hogy a benne részvevő országok nemcsak az áruk és szolgáltatások egymás közötti forgalmát nem akadályozzák vámokkal és más hasonló eszközökkel, hanem lehetővé teszik azt is, hogy a partnerországok állampolgárai munkát vállaljanak egymás országaiban (munkaerő szabad áramlása). Ugyanígy nem állítanak akadályt az elé, hogy az egyik ország állampolgárai üzemet, üzleteket létesítsenek a másik országban (vagy akár egész gyárat, bankokat vásároljanak meg), valamint megtakarításaikat, pénzüket a partnerország bankjaiban helyezték el (tőkeáramlás).
5. Egységes (belső) piac: ez a fogalom azt az állapotot jelöli, amikor a szervezeten belül szinte teljesen megszűnik a nemzeti piacok elkülönülése. Az egyik országban működő vállalat számára a partnerországban történő értékesítés vagy beszerzés alig különbözik a hazai piacon lebonyolított eladástól és vásárlástól. Ugyanez vonatkozik a tőkeáramlásra. E fogalom egyébként nagyon új keletű. Az EGK-ban ugyanis kiderült, hogy a vámok

lebontásával nem jött létre valóban a „közös piac”. Az áruk ellenőrzése, szabványok, minőségi előírások - melyek országonként eltérőek lehetnek -, pénznemek különbözősége nagy akadályt jelent az áruk szabad áramlásában.

6. Gazdasági unió: e stációt akkor érik el az egyes országok, ha nemcsak az egységes piacnál említett különbségek tűnnek el, hanem a tagországokban közös gazdaságpolitika érvényesül, és az integrációs tömörülésben közös pénz van forgalomban. Ezt a fokozatot kívánja elérni, illetve megvalósítani az Európai Közösség az 1992 februárjában aláírt Maastrichti Szerződésben meghatározott gazdasági és monetáris unió kialakításával. Ennek a szerveződésnek gyakran használt angol rövidítése az EMU (Economic and Monetary Union).
7. Politikai unió: az integráció legmagasabb foka, amely gyakorlatilag egyetlen, közös államot jelent. Az természetesen valószínű, hogy ez az európai állam valamiféle államszövetséggént, konföderációként jön majd létre, vagyis a résztvevő államok nem mondanak le szuverenitásuk egészéről.

3. Az egység gondolata konkretizálódik

Hosszas történelmi munkák és tanulmányok szólnak arról, hogy az európai egységgondolat mikor és kiknek a fejében született meg, és hogy ez kinek mennyire sikerült. E múltbeli utazástól eltekintve rátérek a címben jelzett időszakra, amikor már lépések látszottak megjelenni az integráció ügyében az európai politikai és gazdasági élet palettáján.

Maga a fordulópont tulajdonképpen a II. világháború volt, illetve annak befejezte. Ekkor az - egyébként idealisztikus vonásokat is bőven tartalmazó - egységgondolat egyre több politikai elemet szívott magába. A nemzetállami kereteket meghaladó eszmék ugyanis a fasiszmussal szembeni ellenállási mozgalmakban is bázist találtak. Igaz törekvéseiket ekkor még ideiglenesen fékezte hogy az akkori politikai struktúrák minden országban a nemzeti legitimitás alapján formálódtak újjá.

Egyre több, az európai egységet célul tűző szervezet jött létre (pl. a United Europe Movement, vagy a Conseil Francias pour l'Europe stb.). Még a vesztes Németország területén is, melyek Europa Bund néven alkottak közös szervezetet. Gyakran hangoztatott elképzeléssé vált a „harmadik erő” Európája. Mindezek a tervek mellett azonban nyilvánvaló volt, hogy a

két rivális - Németország és Franciaország - kibékítése és ennek kapcsán egy együttműködési kapcsolat létrehozása nélkül az álmok „füstbe mennek”.

Sir Winston Churchill Zürichi beszéde (1946. Szeptember 19.)

Beszédében a második világháború gyötrelmei miatt „szuverén elégtételt” követel Európa népeinek. Ahogy ő fogalmazott: „Újra kell alakítani az európai családot, amennyire erre képesek vagyunk és egy olyan struktúrát kell számára biztosítanunk, amelyben békében, biztonságban és szabadságban élhet. Egyfajta Európai Egyesült Államokat kell felépítenünk.” Beszédében Churchill később a német-francia partneri viszony kialakításának szükségességéről beszél, melynek kijelentéséhez akkoriban nagy bátorság és hit kellett. Gondolatait erős fenntartással fogadták, egyesek kifejezetten abszurdnak tekintették - a későbbi történések azonban őt igazolták !

Truman-doktrína (1947. Március) és a Marshall-terv (1948)

A II. világháború után Európa népei nagy erővel láttak neki az újjáépítésnek és a károk helyreállításának. Az eltérő sikerrel kezelt inflációs problémák és a dollárhiány is nehezé tették a gazdasági talpraállást. Nyilvánvalóvá vált, hogy az USA aktív közreműködése nélkül ez nem is lehetséges. „A politikailag is megrendült nemzetállamok számára egyre világosabb lett, hogy Európa sorsáról a korábbi történelmi korszakokkal ellentétben immár a két szuperhatalom központjaiban, akár kontinensen kívül döntenek” - mondta Gazdag Ferenc történész. Az Egyesült Államok kormánya eleinte bilaterális alapon nyújtott hitelekkel próbálta a „tűzet oltani”. Később - a Szovjetunió megerősödésének, valamint európai előretörésének megakadályozása miatt - közvetlen érdekévé vált egy gazdaságilag erős, egységes Nyugat-Európa létrehozása. Így született a Truman elnök politikai kötelezettségvállalása, melyet gyorsan követett a Marshall-segély (13,6 milliárd - akkori - dollár). A fordulatot - az USA politikájában - tulajdonképpen a chicagói egyetemen 1943-óta oktató, német származású Hans Morgenthau politológus nevével fémjelzett elméleti iskola győzelmét jelentette. A professzor már a háború vége előtt arra figyelmeztetett, hogy Európában egyetlen nagy hatalom - adott esetben a Szovjetunió - szükségképpen betölthet minden hatalmi vákuumot. A hagyományosan elszigetelődéspárti amerikai politikai elit

ekkortól vetette el a bezárkózás doktrínáját, s attól kezdve lett számára a fő európai cél a bolsevizmus feltartóztatása.

Gazdasági, politikai és katonai szerveződések Európában

Erre az időre bizonyos a alcímben említett csoportosulások figyelhetők meg. Ilyennek tekinthető az 1948. Március 17-én életbe lépett Benelux vámunióról szóló szerződés, mely a sokféle „akarást” és persze a még élő ellentéteket tükrözte. Hágában pedig konferenciát tart az európai egység létrehozását szorgalmazó koordinációs bizottság, mely vezető nyugat-európai politikusokból áll. Megalakul az Európai Mozgalom, brüsszeli székhellyel. 1949. Áprilisában az USA és a nyugat-európai országok létrehozzák az Észak-atlanti Szerződés Szervezetét, a NATO-t. „Az Egyesült Államok történelme során első ízben értékelte úgy, hogy biztonsága és elemi érdekei határaitól több ezer kilométerre kezdődnek” - mondotta Jean-Michel Gaillard francia történész. Végül, de nem utolsó sorban 1949. Május 5-én tíz nyugat-európai ország részvételével Londonban megalakítják az Európa Tanácsot.

Schuman-nyilatkozat (1950. Május 9.)

Öt évvel a német fegyverletétel után, a Quaz D'Orsay-ban tartott sajtókonferencián tárta Robert Schuman francia külügyminiszter a világ elé azt a tervét és javaslatát, hogy a hadiipar ellenőrizhetősége és így a béke fenntartása szempontjából különösen fontos francia és német szén- és acéltermelést vonják össze, és ebből a célból hozzanak létre közös hivatalt. Ez a terv fizikailag is ki próbál zárni egy esetleges újabb német-francia háborút. A Schuman-terv az európai egyesülési folyamat születési okmányának tekintik, mert megfogalmazza az európai integráció elvi célkitűzéseit. A megvalósításban nagy szerepe volt Jean Monnet-nak, aki egy eldugott kis hotelben fektette le munkatársaival a Montánunió alapjait.

Schuman műveiben nagy jelentőségű fejtegetésekkel igazolja az integráció létszükségletét. Nem a határok eltörlését akarta - amit a nép-nemzeti beállítottságú politikusok elleneztek -, hanem azoknak a jelentőségét próbálta csökkenteni. Arra pedig, hogy a nemzetállamok saját szuverenitásuk - s így létük - veszét érezték az új tervezetekben, Schuman úgy válaszolt: az államok létrejöttük sem szűnt meg a család intézménye és jelentőségéből sem veszített.

Hat európai ország, Franciaország, a Német Szövetségi Köztársaság, Olaszország, Belgium, Hollandia és Luxemburg képviselői 1950. június 20-án Jean Monnet elnökletével elfogadták a Schuman-terv elemeit. Ennek alapján folytatott tárgyalás kilenc hónap múlva meg is hozta az eredményét.

4. Körvonalazódik az EK

Az Európai Szén- és Acélközösség - Montánunió (1951. Április 18.)

A szerződés 1952. július 25-én lépett hatályba és az európai integráció más területeken való kialakításához is modellt adott. Éppen ezért itt találhatjuk meg a későbbi EK nemzetek feletti integrációs intézményrendszerének és döntéshozatali mechanizmusának fő elemeit.

Már a terv rögtön elnyerte Olaszország és a Benelux Államok tetszését és Adenauer kancellárnak is sikerült meggyőznie kormányát a belépés szükségességéről. Ez utóbbi döntés mögött ott húzódik az is, „hogy a háború után súlyos identitásválsággal küzdő Németország ekkorra már ráébredt arra: tekintélyének visszaszerzését és az elszigeteltségből való kitörését az ilyen, sokszor előnytelen kapcsolatok is szolgálhatják” (Gazdag Ferenc).

Az Európai Gazdasági Közösség (EGK) és az Európai Atom Energia Közösség (Euratom)

Az Európai Védelmi Közösség kudarca, majd az 1956. május 29-i velencei konferencián elfogadott Spaak Jelentést követően 1957. március 25-én aláírták az EGK-t és az Euratomot létrehozó Egyezményeket. A Római Szerződés fő célja az európai egyesülés a teljes körű integráció, melyet a béke, biztonság, fejlődés és általános jólét elérése érdekében kívánnak megvalósítani. Ugyancsak megvalósítandó a Közös Piac, amely olyan gazdasági térség, ahol az áruk, szolgáltatások, tőke és a munkaerő egységes versenyszabályok keretében szabadon áramolhatnak, és amely a nemzetközi forgalomban a nemzetközi jog alanyaként jelenik meg. Nagy-Britannia - féltve előnyös nemzetközösségbeli kapcsolatait - ekkor még nem kívánt résztvenni az integrációban. Az EGK és az Euratom 1958. január 1-jén kezdte meg működését.

„Európai nehézségek”

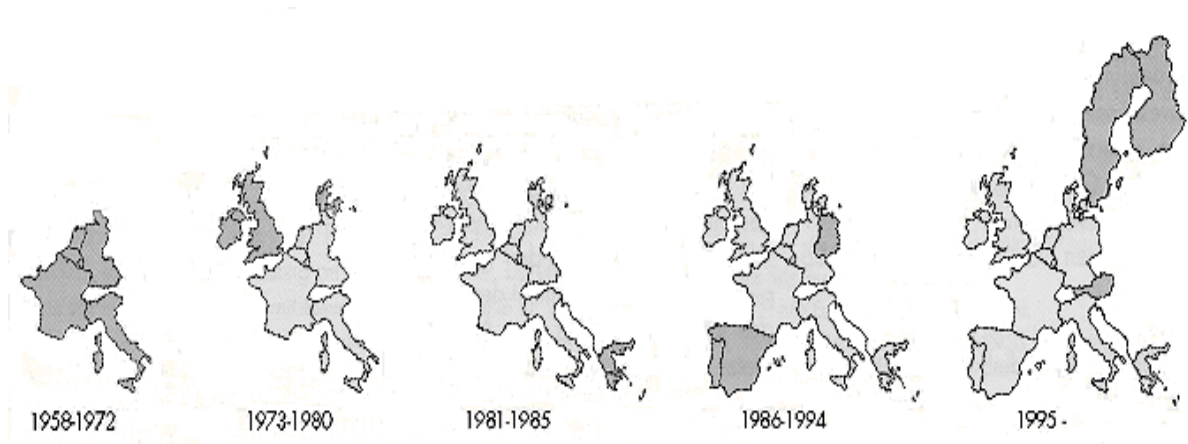
1960. Január 4-én létrejön az Európai Szabadkereskedelmi Társulás (European Free Trade Association - EFTA), Ausztria, Dánia, Nagy-Britannia - amely a már említett okokból inkább e lazább szervezet tagja lett -, Norvégia, Portugália, Svájc és Svédország alapításával. Később Finnország, Lichtenstein és Izland is társul. Kiderül, hogy az EFTA nem tudja helyettesíteni az EGK-tagságot, ezért 1961 és 1962-ben többen is „át akarnak igazolni” az EGK-hoz. Charles de Gaulle azonban vétót emel Nagy-Britannia felvétele ellen, fél az esetlegesen Anglián keresztül érvényesülő amerikai befolyástól. Ezentúl az EGK-ban kiéleződnek az ellentétek, amelyek a szervezet súlyos válságához vezetnek. A mezőgazdasági politika alakítása ügyében ütköznek a nemzeti érdekek (főleg a közös agrárárak ügyében). Franciaország pedig érdekei érvényesítése okán bojkottálja az EGK Miniszteri Tanácsának munkáját („üres szék politika” 1965). Ebből születik az úgynevezett „luxemburgi kompromisszum”: az egyhangú döntés elve minden olyan kérdésben fennmarad, amelyet legalább egy tagország az érdekei szempontjából „igen fontosnak” tart.

Az Európai Közösség kialakulása és bővülése

1967. július 1-jén fúziós szerződés jön létre, mellyel egyesítik az ESZAK, az EGK és az Euratom integrációs szervezetek intézményeit. 1968. Július 1-jén megvalósul a vámunió, amely egyben a Közösségek első komoly eredménye. Rögtön kiderül azonban, hogy a belső vámhatárok léte még akadályozza a zavartalan áruforgalmat. 1970-ben a Davignon-jelentés az Európai Politikai Együttműködés (European Political Cooperation) létrehozását javasolja. 1973-ra végre Nagy-Britanniát is - Írország és Dánia mellett - tagállammá választják. Ennek oka, hogy a 70-es évekre megváltozik a francia külpolitika: az erősödő Németországgal szemben már kifejezetten előnyös lenne Anglia jelenléte, akit eddig mostohagyermekként kezelve nem engedtek a Közösségbe. Így tehát már kilencre bővül a tagok száma.

Az első Lomei Egyezmény keretében az EK és 46 afrikai, Karib-tengeri, csendes-óceáni ország szerződést köt, és így létrehozzák a világ legtöbb tagra kiterjedő kereskedelmi egyezményét. Az EK kapcsolatai tehát más kontinensek felé is kialakulóban vannak. 1979. Márciusában létrejön az Európai Monetáris Rendszer (European Monetary System - EMS),

és bevezetik az ECU-t. 1981. Január 1-jén Görögország is teljes jogú taggá válik, 1986. Január 1-jén pedig Spanyolország és Portugália is tagállammá válik (1995. Január 1-jén pedig Ausztria, Finnország és Svédország csatlakozási egyezménye lép érvénybe).

5. Az integráció továbbépülése

A Fehér könyv - White Paper (1985)

1985-ben a brit Lord Cockfield elkészítette az ún. Fehér könyvet, melyben feltárta, hogy a Közösségen belüli szabad kereskedelem még mindig meglévő akadályait, és azok megszüntetésére pontos időrendet dolgozott ki. Az akadályokat fizikai, technikai és pénzügyi csoportokra osztotta. A fehér könyv csaknem 300 konkrét jogalkotási feladatot is megjelölt. Olyanokat, amelyeknek a teljesítése a Bizottság szerint szükséges, de egyben elégséges feltételei is az akadályok eltávolításának. Az általa megállapított időrend az 1992. Év végéig terjedt.

Az Egységes Európai Okmány - Single European Act (1987. Július 1)

Ezen okmány beépíti a másfél évtizedes integrációs fejlődés eredményeit az alapszerződésekbe. A tagállamok kiszélesítik az EK integrációs jogköreit, elhatározzák az egységes belső piac létrehozását 1992-re, kifejezik a monetáris unió megteremtésének szándékát, meghatározzák az új Regionális Alap tevékenységi körét. Az említett egységes

belső piac már egy akadályoktól mentes térséget jelöl, ahol a „négy szabadság” érvényesül (az EK határait jelentő országokkal szemben természetesen fennmaradnak a határátkeléssel, szállításokkal kapcsolatos problémák, melyek szabályozására a Schengeni Egyezményt hozták létre 1985. júliusában). Az Okmány 1987-ben lép érvénybe, és hatására felgyorsul az európai integráció.

Történelmi események „keleten”

Kelet-Közép-Európában lezajlik a rendszerváltás, melynek van hatása az integrációs folyamatra. E fordulattal tulajdonképpen lehetőség nyílik a volt keleti-blokk országainak egy esetleges - későbbi - csatlakozásra. Ennek kapcsán 1991. Decemberében az EK „Európai Megállapodást” köt Magyarországgal, Lengyelországgal és a Cseh-szlovák Köztársasággal, 1993. Február 1-jén Romániával, 1993. Március 8-án pedig Bulgáriával. A magyar társulási megállapodás az 1994. évi I. Törvényben realizálódik.

1990. október 3-án Németországot újraegyesítik, az NDK csatlakozik az NSZK-hoz, és a Német Szövetségi Köztársaság teljes nemzetközi szuverenitáshoz jut.

A Maastrichti Európai Unió Szerződés

1992. február 7-én megkötik a tagállamok külügy- és pénzügyminiszterei a Maastrichti Szerződést, mely 1993. November 1-jén lépett hatályba. Két elemből áll: az első elkülönül a Közösség fennálló jogrendjétől, a másik viszont alapvető módosításokat hoz a Római Szerződés szövegébe. A Szerződés egy új jogharmonizációs filozófiát fektetett le, amely szubszidiaritás néven került kifejezésre. Lényege: a Közösség jogalkotása várhatóan visszafogottabb lesz majd és nagyobb teret enged a tagállamok jogalkotásának is, sőt a tagállamok jogalkotási hatáskörrel rendelkező régiói jogalkotásnak is.

Újabb válság ?

1996. márciusában kormányközi konferencia indul Torinóban a Maastrichti Szerződés végrehajtásának felülvizsgálatáról. Bár a tárgyalások folynak a keleti bővítésről, de úgy tűnik az Unió belső gondokkal is meg kell hogy küzdjön (pl. előnyt élvez-e az Unió új tagokkal való kibővítése az elmélyítéssel szemben?).

6. A fejlődés távlatai

Az eddigi fejlődés megmutatja, hogy milyen hosszadalmas és fáradságos a programadás és a gyakorlat integrációhoz vezető útja, mert a sokféle nemzeti struktúra és hagyomány különbségei újra meg újra fontos akadályként jelennek meg. A „szuverenitás egyesítése”, a problematikus területek szabályozása és intézményesítése révén azonban az Európai Közösség - a maga oldalán - hozzájárulhatott az európai stabilitáshoz, biztonsághoz és a társadalmi jólét növekedéséhez. A helyzet változása révén a messzire tekintő tervezőknek, a stratégia alakítónak ezért túl kell lépniük a nyugat-európai kereteken, s Európát az új valóságos irányba kell kormányozni, ami egyszerre igényli az elmélyítést és a kibővítést (akár Magyarországra vonatkozólag).

„ A tagállamok megteremtik a munkaerő, a javak, a szolgáltatások és a tőke szabad áramlását, összehangolják a követett gazdaságpolitikákat, harmonizálják az adórendszert, szélesítik a gazdasági együttműködést” - ezek a nyugat-európai integráció történetében már már mantraként ismételtetett óhajok szerepelnek a Közös Piac megteremtését célul kitűző, éppen negyven éve aláírt Római Szerződésben. A hat ország - Benelux államok, Franciaország, Németország és Olaszország - 1957-ben derülátóan mindössze 12 évet adott magának mindezek elérésére. Az egyfajta Európai Egyesült Államokat idéző grandiózus elképzelések azonban nem váltak valóra, s teljesítésüket az időközben 15 tagúra bővült, Közös Piacból Európai Közösséggé, majd Európai Unióvá (EU) vált csoportban még ma is nehezítik az egymással szemben álló nemzeti érdekek. A kedvezőtlen jeleket látva, sokan vélekednek úgy: előfordulhat, hogy - természetesen vitathatatlan eredményeket is hozva - a Közösség elmarad majd a nagyra törő tervektől.

Felhasznált irodalom

1. Dr. Kecskés László : EK jog és jogharmonizáció
(Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995)
2. Erik Jayme : Ein internationales Zivilverfahrensrecht für Gesamteuropa
(Heidelberg, 1992)
3. Az európai integráció történelmi fejlődése
(Tankönyvi kivonat)
4. Bérczesi Zoltán és Szécsényi László tanársegéd urak előadásai
5. HVG XIX. Évfolyam 13. (931.) sz., 1997. Március 29.
(40 éves a Római Szerződés - Óvilági egyesült államok)
6. Robert Schuman : Európáért
(Pannónia Könyvek, Pécs, 1991)